

ПОДАТКОВІ СТИМУЛИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

ГРЕЧАНА С. І.

УДК 338.51:336.221

Гречана С. І. Податкові стимули розвитку підприємств у сучасних умовах

У статті проаналізовано необхідність та можливості застосування податкових стимулів в Україні для здійснення подальшого розвитку підприємств. Запропоновано механізми застосування деяких пільгових інструментів. На прикладі діючих підприємств доведено ефективність їх впровадження.

Ключові слова: податки, податкові стимули, податкові пільги, розвиток, прибуток, амортизація, податкове навантаження.

Рис.: 2. **Табл.:** 4. **Формул:** 1. **Бібл.:** 13.

Гречана Світлана Іванівна – кандидат економічних наук, старший викладач, кафедра економіки підприємств, Технологічний інститут Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля (вул. Донецька, 43, Северодонецьк, Луганська обл., 93400, Україна)

E-mail: svigrech@mail.ru

УДК 338.51:336.221

Гречаная С. И. Налоговые стимулы развития предприятий в современных условиях

В статье проанализирована необходимость и возможности применения налоговых стимулов в Украине для осуществления дальнейшего развития предприятий. Предложены механизмы применения некоторых льготных инструментов. На примере действующих предприятий доказана эффективность их внедрения.

Ключевые слова: налоги, налоговые стимулы, налоговые льготы, развитие, прибыль, амортизация, налоговая нагрузка.

Рис.: 2. **Табл.:** 4. **Формул:** 1. **Библ.:** 13.

Гречаная Светлана Ивановна – кандидат экономических наук, старший преподаватель, кафедра экономики предприятий, Технологический институт Восточноукраинского национального университета им. В. Даля (ул. Донецкая, 43, Северодонецк, Луганская обл., 93400, Украина)

E-mail: svigrech@mail.ru

UDC 338.51:336.221

Grechanaya S. I. Tax Incentives of Enterprise Development in Modern Conditions

In article were analyzed necessity and possibilities of tax incentives application in Ukraine for further development of enterprises. It is suggested mechanisms of some preferential tools use. On example of operating enterprises was proved the efficiency of its implementation.

Key words: taxes, tax incentives, tax concessions, development, profit, amortization, tax contribution.

Pic.: 2. **Tabl.:** 4. **Formulae:** 1. **Bibl.:** 13.

Grechanaya Svetlana I. – Candidate of Sciences (Economics), Senior Lecturer, Department of Economics of Enterprises, Technological Institute of East Ukraine Volodymyr Dahl National University (vul. Donetska, 43, Severodoneck, Luganska obl., 93400, Ukraine)

E-mail: svigrech@mail.ru

З апровадження у минулому сторіччі принципів сталого розвитку в стратегію розвитку багатьох країн світу привело до більш тісного взаємозв'язку між економічним зростанням і системою управління підприємством. Залучення високопрофесійних менеджерів, управлінські інновації, удосконалення технічної оснащеності праці, довершеність технологій та інші традиційні методи управління дозволили значній кількості українських суб'єктів господарювання достатньо ефективно функціонувати у швидкозмінному національному та міжнародному конкурентному бізнес-середовищі. Однак реалізація мети сталого розвитку за сучасного динамізму економічних і політичних процесів потребує від підприємств не тільки адаптуватися до постійних змін зовнішнього середовища, а й використовувати їх на свою користь.

Значущу роль у цьому процесі відіграє податкова політика як держави, так і суб'єктів господарювання. Метою першої є наповнення дохідної частини бюджету для забезпечення виконання державою своїх функцій у повному обсязі, метою другої – збільшення прибутку підприємства за рахунок оптимізації податкових відрахувань до бюджету. Аналіз світового досвіду переконує, що досягти їх реалізації та вирішити існуючі між ними суперечності дозволить активне використання податко-

вих пільг. Цей потужний стимулюючий фіскальний механізм є найефективнішим інструментом не тільки для зростання добробуту його безпосередніх користувачів, тобто платників податків, а й стимулювання розвитку економіки країни в цілому. Тому питання використання податкових стимулів не втрачає своєї актуальності, а в світлі проведених нещодавно реформ національної податкової системи, набувають особливого значення.

Даній проблематиці, включаючи висвітлення основних протиріч сучасного оподаткування, присвячено роботи багатьох вітчизняних науковців зокрема, З. С. Варналія [1], В. П. Вишневського [2], Ю. Б. Іванова [3], Т. В. Калінеску [4], Я. В. Литвиненка [5], В. М. Мельника [6], А. М. Соколовської [7] та інших. Значний внесок у цей напрям дослідження вносять і спеціалізовані (податкові, бухгалтерські, фінансові) періодичні видання, публікуючи на своїх сторінках коментарі та пояснення практикуючих фахівців. Незважаючи на значні напрацювання, зроблені вченими та практиками, основні питання залишаються нерозв'язаними, як за рахунок відсутності єдиної позиції серед дослідників щодо сутності податкового стимулювання та його основних засад, так і за існування негативного ставлення офіційних контролюючих органів до використання пільг.

Тому, враховуючи викладене, а також незначний термін дії нового податкового законодавства, необхідно розглянути ті можливості, які існують у підприємств щодо застосування податкових стимулів задля свого подальшого розвитку, що і буде *метою* даної статті.

Управління результативністю діяльності підприємства передбачає використання різних методів та інструментів, серед яких окремо слід виділити такі, що спрямовані на збільшення темпів зростання прибутку порівняно з темпами зростання витрат, та такі, що призводять до зниження їх абсолютної суми. Їх застосування стосовно податків та зборів, як невід'ємної частини витрат, може привести до досягнення поставленої мети щодо підвищення прибутковості господарювання.

Відразу слід зауважити, що на увазі мається не ухилення від сплати податків чи механічне заниження їх сум, а такі інструменти управління підприємством, дія яких спрямована на активізацію оптимізаційних механізмів внутрішньогосподарської податкової роботи, забезпечуючи тривале скорочення податкових втрат на довгострокову перспективу. Такими можливостями володіє податковий менеджмент на рівні підприємств, або корпоративний податковий менеджмент – система розробки управлінських рішень, спрямованих на максимізацію чистого прибутку за заданих параметрів податкового середовища і ринкової кон'юнктури [8, с. 325].

Це найважливіша складова менеджменту, особливо фінансового, на підприємстві, що включає податкове планування, розробку способів і методів ведення податкового обліку, контроль за правильністю та достовірністю податкових розрахунків, зниження податкових ризиків, оцінку ефективності принципів і способів податкового планування, яка спрямована на побудову оптимального податкового тиску у поєднанні з реалізацією загальних завдань суб'єкта господарювання [9, с. 126].

Як вид управлінської діяльності на підприємстві податковий менеджмент все більше входить у практику господарювання України. Це пояснюється не стільки високою економічною та фінансовою грамотністю платників податків чи стійким бажанням не віддавати державі відповідні кошти, а необхідністю виживання в умовах високого податкового тиску, що існує в країні. Так, за інформацією Європейської бізнес-асоціації, у 2011 р. податкові надходження в Україні збільшились у частці ВВП до 25,4%, а у 2012 р. очікується зростання цього показника до 26%. Крім того, за оцінками експертів Світового банку, у рейтингу Paying-Taxes [10] Україна займає 152 місце за значенням сукупної податкової ставки серед 183 країн, що досліджувались (рис. 1).

Тому для збільшення прибутків більшість підприємств шукає шляхи полегшення податкового тягаря, запроваджуючи у свою діяльність податковий менеджмент. Але не кожне з них в змозі застосувати його механізми у повному обсязі, розробляючи податкову політику, оцінюючи показники податкового навантаження чи інші прояви впливу виконання своїх зобов'язань перед бюджетом на фінансові результати, та заздалегідь плануючи виробничу чи іншу діяльність з метою майбутньої мінімізації податків. Тому, значна частина підприємств, просто час від часу, використовує різні методи їх зменшення (рис. 2), не завжди застосовуючи тільки законні методи чи прораховуючи наперед наслідки таких дій.

Ухилення від оподаткування (незаконне уникнення чи зменшення податкових зобов'язань) складає основну частину податкових правопорушень, за допущення яких на платників податків накладаються найбільш суттєві штрафні санкції. Законний шлях зниження податкового навантаження (податкова оптимізація), хоча і ґрунтується на використанні можливостей, наданих по-

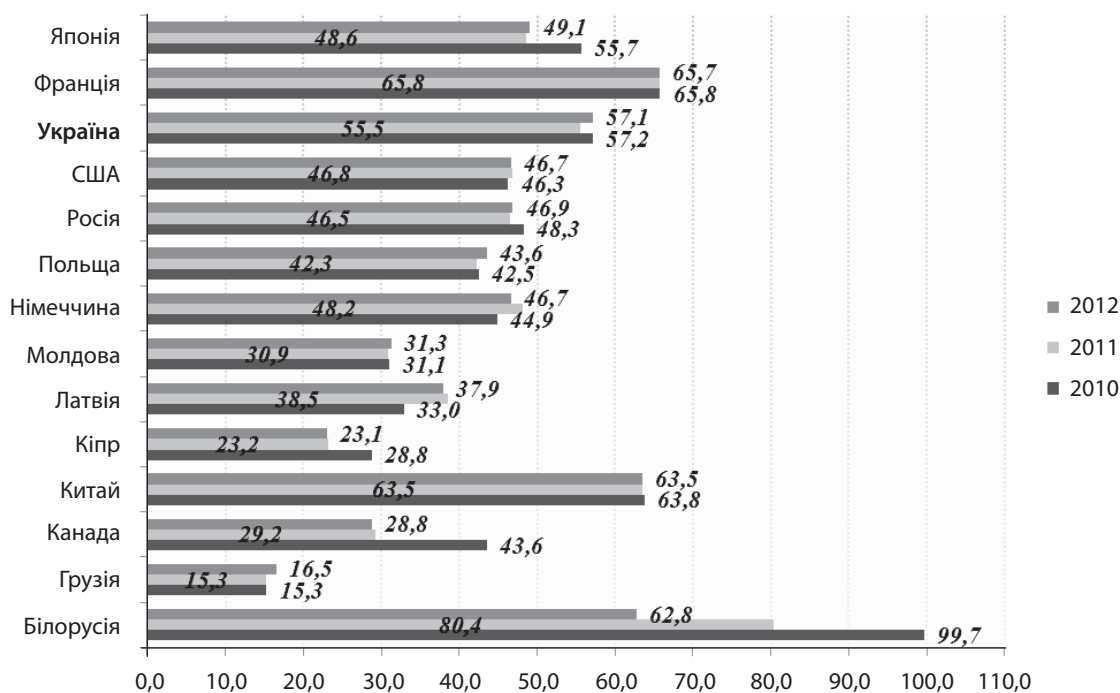

Рис. 1. Значення сукупної податкової ставки для деяких країн світу, %

датковим законодавством, також є об'єктом пильної уваги контролюючих органів. Наразі, в Україні деякі органи контролю проводять понад 90% перевірок позапланово, коли в Європі це число не перевищує 20%, та за рік хоча б одним контрольним органом перевіряється 74% українських підприємств, включаючи 64% приватних [11].

на фінансові результати на прикладі роботи конкретних підприємств різних галузей господарювання та обсягів діяльності.

Велике хімічне підприємство, розташоване в м. Северодонецьк Луганської обл., з первісною вартістю основних засобів в майже 150 млн грн (коефіцієнт зносу

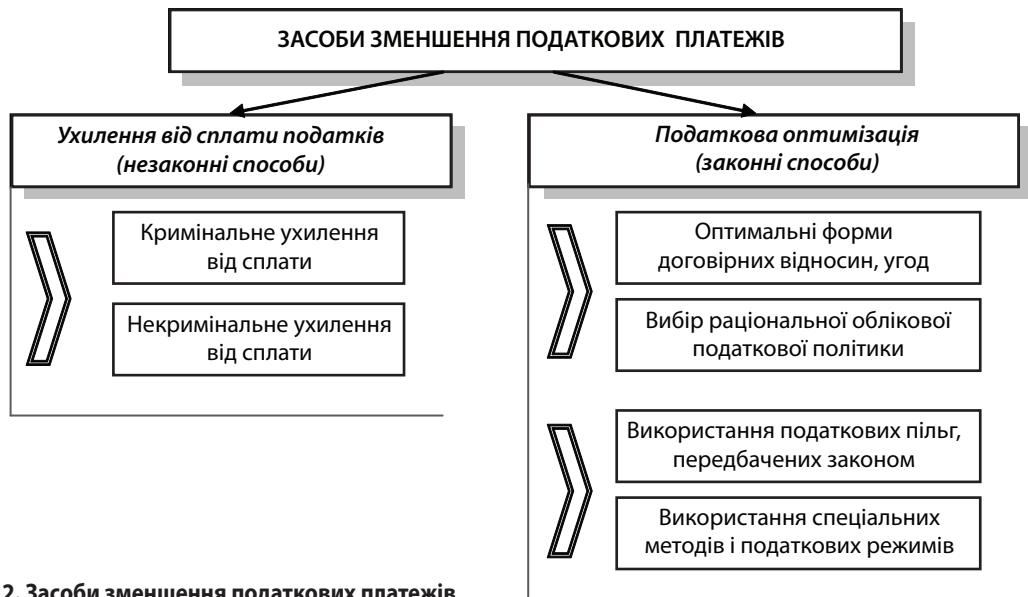

Рис. 2. Засоби зменшення податкових платежів

Під посилену увагу ДПС України потрапляють суб'єкти господарювання, які мають низьке податкове навантаження, тобто використовують інструменти податкової оптимізації, що змушує підприємства відмовлятися від їх подальшого застосування. А це призводить до зниження стимулюючої функції податків, зменшуючи ефективність податкової системи, яка, до речі, не містить принципу стимулювання підприємницької виробничої діяльності та інвестиційної активності, на відміну від діючої до 2011 р.. Хоча застосування механізмів податкового стимулювання вигідно і державі, і платникам податків, бо вони одночасно спрямовані як на збільшення надходжень до бюджету, так і на мінімізацію податкових зобов'язань. Тому, не очікуючи заохочувальних змін в національній податковій політиці, підприємства для свого гармонійного розвитку мають почати більш активно використовувати надавані законодавством пільги, які є уособленням найбільш прозорих і доступних до реалізації податкових стимулів, і застосування яких викликає найменший супротив з боку контролюючих органів.

Податковий кодекс України визначає податкову пільгу як передбачене податковим та митним законодавством звільнення платника податків від обов'язку щодо нарахування та сплати податку та збору, сплату ним податку та збору в меншому розмірі за наявності вказаних у Кодексі підстав [12]. Вона може надаватися шляхом: податкового вирахування (знижки), що зменшує базу оподаткування до нарахування податку та збору; зменшення податкового зобов'язання після нарахування податку та збору; встановлення зниженої ставки податку та збору; звільнення від сплати податку та збору.

Розглянемо практичні можливості застосування деяких видів вказаних податкових стимулів та їх вплив

0,44), застосовує сучасні методи управління для підвищення ефективності своєї діяльності. І хоча як такий податковий менеджмент на ньому відсутній, реструктуризація, проведена останніми роками, привела до збільшення прибутковості та зниження податкового тягаря за рахунок загальної оптимізації діяльності (табл. 1).

Однак таких показників підприємство досягло, розробивши та реалізувавши складну програму дій, яка була розрахована на декілька років, та результати якої вже отримані. Для подальшого ж розвитку необхідно закріплення темпів оновлення необоротних активів, що, в основному, дозволило здійснити зростання. Проведений за п'ять років комплексний аналіз діяльності підприємства дозволив встановити, що метою його амортизаційної політики в умовах обмеженості фінансових ресурсів повинна стати максимальна акумуляція коштів для інвестицій у відтворення основних засобів з метою забезпечення середньогалузевого технічного рівня виробництва. Причому акумуляція коштів повинна бути досягнута переважно за рахунок амортизації.

Чинне податкове законодавство дозволяє суб'єкту господарювання самостійно обирати метод амортизації основних засобів серед п'яти визначених. Питання полягає тільки в тому, на основі яких критеріїв робити цей вибір. Зважаючи на те, що кінцевою метою є придбання основних засобів, тобто реальні інвестиції, логічно спиратися на методику визначення їх ефективності, а отже аналізувати грошовий потік підприємства за обсягом, якістю та структурою. Узавши за основу підхід до побудови моделі амортизаційної політики підприємства ефективного типу, запропонований Н. С. Приймаком [13], виведемо потрібну нам математичну залеж-

ність зростання амортизаційних відрахувань залежно від результатів діяльності:

$$T_a = \frac{ГП_б \times T_{зр} - ЧП_{пл}}{A_б} - 1,$$

де T_a – мінімально необхідний темп зміни амортизаційних відрахувань; $ГП_б$ – розмір грошового потоку підприємства у базовому періоді; $T_{зр}$ – темп зміни грошового потоку, визначеного в ході формування стратегічних завдань амортизаційної політики; $ЧП_{пл}$ – чистий прибуток, який підприємство планує отримати у плановому періоді; $A_б$ – розмір амортизації у базовому періоді.

Для цього необхідно наприкінці кожного року за запропонованою формулою визначити напрями та розмір змін амортизаційної політики, резервами для реалізації яких буде відповідне комбінування методів нарахування амортизації.

Так, забезпечення збільшення у першому прогностному році на 11% можливе за рахунок встановлення більш «швидких» методів нарахування зносу. На підприємстві до всіх основних засобів застосовується тільки прямолінійний метод нарахування амортизації. Застосування ж до об'єктів найбільшої групи «Машини і обладнання» методів залишкового та прискореного

Таблиця 1

Оцінка податкового тягаря, тис. грн

Показник	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.
Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	62675,7	66036	63365	36106	94600
Інші операційні доходи	32203	72102	17269	4992	103860
Інші фінансові доходи		10	1	1	13
Інші доходи	6502	16780	218763	3	6
Матеріальні витрати	35528	35795	29129	22626	57724
Амортизація	2534	2281	2366	102	397
Інші операційні витрати	37385	77852	25770	7820	107141
Витрати на заробітну плату	12025	14119	9884	4152	4325
Додана вартість	13908,7	24881	232249	6402	28892
ПДВ	5498	6089	7750	3868	9847
Податок на прибуток	113	217	103	0	10
Нарахування на заробітну плату	4525	5228	3676	102	397
Разом податки	10136	11534	11529	3970	10254
Коефіцієнт податкового тягаря	0,73	0,46	0,05	0,62	0,35

Використовуючи дану формулу, спрогнозуємо темпи зростання амортизаційних відрахувань на три роки, взявши за базу показники діяльності досліджуваного хімічного підприємства за останні роки (табл. 2).

Як видно з розрахунків, для подальшого розвитку підприємство має збільшувати в абсолютному значенні суму амортизаційних нарахувань, задіявши на повну силу потужний стимул зниження податків та збільшення в подальшому надходжень до бюджету за рахунок зростання обсягів виробництва через розширення виробничої бази.

Зменшення вартості дозволить значно (від 50% в перший та від 25% у другий рік за одним об'єктом) збільшити суми річної амортизації, а кумулятивного – досягти цього більш повільно. В результаті оптимізації, в такий спосіб, амортизаційної політики підприємство отримає необхідне зниження податкових платежів та формування грошового фонду для відновлення основних засобів.

За проведеними розрахунками, застосування даного підходу до використання цього виду податкових стимулів дозволить досліджуваному хімічному підприємству отримати 2,6 млн грн у першому році та 1,7 млн грн

Таблиця 2

Моделювання темпів приросту амортизаційних відрахувань

Показник	Базові періоди			Прогнозні періоди		
	1-й рік	2-й рік	3-й рік	1-й рік	2-й рік	3-й рік
Розмір амортизації, отриманий у базовому періоді ($A_б$), тис. грн	2534,0	2281,0	2366,0	2431,0	2517,0	2326,0
Чистий прибуток підприємства у плановому періоді ($ЧП_{пл}$), тис. грн	2196,5	1987,8	342,9	555,7	930,9	1021,4
Розмір грошового потоку підприємства у плановому періоді ($ГП_{пл}$), тис. грн	4730,5	4268,8	2708,9	2986,7	3447,9	3347,4
Темп зміни грошового потоку ($T_{зр}$)	1,17	1,22	1,12	1,09	1,05	1,007
Темп зміни амортизації (T_a)	0,31	0,42	0,14	0,11	0,06	0,01

у другому році коштів на придбання нового обладнання за рахунок амортизаційного фонду та знизити суму податку на прибуток майже вполовину.

Однак для невеликих суб'єктів господарювання, які не мають такого значного обсягу основних засобів, використання переваг амортизаційної політики не принесе відчутних переваг. У такому випадку можливе застосування інших пільгових інструментів, що їх надає Податковий кодекс, а саме: спрощеної системи оподаткування та нульової ставки податку на прибуток. Тим не менш, кожна з цих альтернатив має свої переваги та недоліки, а також особливі умови запровадження, як то обмеження щодо обсягу реалізації, чисельності працівників, сфери діяльності чи формату створення і діяльності суб'єкта господарювання. Продемонструємо їх на прикладі невеликого науково-виробничого підприємства м. Северодонецька. Це товариство з обмеженою відповідальністю достатньо довгий час успішно займається розробкою та випуском промислової та побутової хімічної продукції, відчувши, однак, останнім часом деякі складності у своїй роботі, особливо пов'язані зі сплатою податку на прибуток (табл. 3).

У даному випадку ТОВ можна запропонувати два варіанти використання податкових пільг: нульова ставка податку на прибуток при створенні нових підприємств у перші п'ять років та спрощену систему оподаткування знову ж таки для нового підприємства. Продукція, яка випускається підприємством, має два слабо пов'язані види (промислова та побутова), що дозволяє закрити у ТОВ один з них, створивши окрему юридичну особу ТОВ «1» з власною виручкою до 3 млн грн за рік, наприклад, у сегменті обслуговування населення.

Вибір альтернативної системи оподаткування для нового суб'єкта господарювання буде залежати не тільки від чистих розрахунків різниці податків. У першу чергу, вони визначатимуться документальним підґрунтям появи нової юридичної особи. З цього боку, створення платника єдиного податку IV групи, буде більш простим, ніж платника за загальною системою оподаткування, але з нульовою ставкою податку на прибуток, бо для останнього Податковим кодексом передбачено широке коло обмежень (наприклад, забороняється використання реорганізації, під ознаки якої може потрапити дана пропозиція).

Таблиця 3

Оцінка податкового тягаря, тис. грн

Показник	2008 р.	2009 р.	2010 р.
Доход (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	14831	19554	31064
Інші операційні доходи	6787	7950	919
Інші фінансові доходи	1	6	153
Інші доходи	1	16	-
Матеріальні витрати	9572	13569	23527
Амортизація	661	682	658
Інші операційні витрати	897	1428	1786
Витрати на заробітну плату	987	1002	1790
Додана вартість	10490	11847	6165
ПДВ	2472	3259	4995
Податок на прибуток	67	75	103
Нарахування на заробітну плату	353	358	638
Разом податки	2892	3692	5736
Коефіцієнт податкового тягаря	0,28	0,31	0,93

Така ситуація зі значним зростанням податкового тягаря пояснюється тим фактом, що у зв'язку зі спадом виробництва в країні 2008 – 2009 рр. реалізація продукції підприємства почала знижуватись. Це призвело до виникнення збитків, які значно збільшились у 2010 р. Але не зважаючи на це, за даними податкового обліку, враховуючи особливості поточної та минулої діяльності, зобов'язання ТОВ зі сплати податку на прибуток залишились значними. Такий дисбаланс призвів до вимивання оборотних коштів і зниження платоспроможності підприємства. Тому запровадження податкових стимулів для розвитку цього суб'єкта господарювання є гарною альтернативою ймовірному банкрутству чи ухиленню від сплати податків.

Допустивши можливість ТОВ юридично грамотно обійти ці перепони, зробимо розрахунки за кожною альтернативою податкових пільг. Наразі, застосування нульової ставки податку на прибуток у порівнянні зі спрощеною системою оподаткування дозволить «зеконотити» новому підприємству 83,4 тис. грн податкової маси, або 2,4%, вказуючи на необхідний вибір. Ґрунтуючись на даному допущенні та обравши пільгу щодо прибутку, визначимо межі «поділу» досліджуваного науково-виробничого підприємства та результати оптимізаційних дій для обох суб'єктів господарювання.

Після закриття структурного підрозділу побутової хімічної продукції, на ТОВ залишиться більш нерентабельна, але більша за обсягами, промислова продукція.

Створене ТОВ «1» буде пов'язане з ним коопераційними зв'язками, логістикою та збутом. Консолідовані показники діяльності утвореного неформального об'єднання двох підприємств представлені в *табл. 4*, при розподілі основних з них між старим (ТОВ) та новим (ТОВ «1») у таких пропорціях: виручка від реалізації – 91,6% та 8,4%, собівартість – 92,4% та 7,6%, кількість працівників – 77% та 23%.

ки : Збірник наукових праць Київського національного ун-ту ім. Шевченка. – 2011. – Вип. № 24. – С. 69 – 76.

2. Вишневський В. П. Оподаткування підприємств і моделювання економічної динаміки : Монографія / В. П. Вишневський / НАН України. Інститут економіки промисловості. – Донецьк, 2006. – 320 с.

Таблиця 4

Оцінка консолідованого податкового тягара, тис. грн

Показник	Сума	Показник	Сума
Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	33219	ПДВ	5324
Інші операційні доходи	1024	Податок на прибуток	53
Інші фінансові доходи	225	Нарахування на зарплату	684
Матеріальні витрати	24249		
Амортизація	674	Разом податки	6061
Інші операційні витрати	1712	Коефіцієнт податкового тягара	0,774
Витрати на заробітну плату	1929		
Додана вартість	7833		

Таким чином, при застосуванні нульової ставки податку на прибуток для збиткового науково-виробничого підприємства отримуємо в консолідованому результаті зниження податкового тягара на 0,16 одиниць тільки в перший рік роботи, що доводить необхідність реалізації даного варіанту, не зважаючи на складну юридичну процедуру та час.

ВИСНОВКИ

У сучасних умовах прискорення темпів змін зовнішнього оточення підприємства не мають чекати настання більш сприятливих умов для подальшого розвитку, а на основі наданих законодавством можливостей шукати шляхи до свого зростання. Поки уряд України тільки проголошує наміри подальшого реформування податкової системи у бік стимулювання зростання економіки, платникам податків, завдяки Податковому кодексу, уже сьогодні доступні деякі інструменти, що можуть дозволити покращити свою діяльність. Наявність податкових пільг надає суб'єктам господарювання важелі впливу на своє податкове навантаження, а державі – на нові надходження в бюджет.

Запропоновані в даній роботі варіанти використання деяких з них не є вичерпними або безальтернативними. Однак на їх прикладі продемонстровано, що їх застосування не є складним процесом для розуміння чи впровадження, не потребує значних зусиль (розумових чи фінансових), але дозволяє підприємствам у сучасних складних умовах нарощувати свою виробничу потужність, забезпечуючи таким чином підґрунтя не тільки для власного розвитку, але й держави в цілому. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Варналій З. С. Реформування податкової системи України в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів / З. С. Варналій // Теоретичні та прикладні питання економі-

3. Іванов Ю. Б. Сучасне оподаткування: мотиваційний аспект : монографія / Ю. Б. Іванов, О. Л. Єськов. – Харків : ВД «ІНЖЕК», 2007. – 328 с.

4. Калінеску Т. В. Регіональні та податкові стимули розвитку підприємництва / Т. В. Калінеску // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. Т. 2. – 2008. – № 4– С. 14 – 17.

5. Система оподаткування та податкова політика: Навч. посібник / [Захожай В. Б., Литвиненко Я. В., Захожай К. В., Литвиненко Р. Я.]; під заг. ред. В. Б. Захожая та Я. В. Литвиненка. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 468 с.

6. Мельник В. М. Обмежувальна та стимулювальна роль податків / В. М. Мельник // Фінанси України. – 2006. – № 1. – С. 31 – 38.

7. Соколовська А. М. Основи теорії податків : навч. посібник / А. М. Соколовська. – К. : Кондор, 2010. – 326 с.

8. Податковий менеджмент : Навчальний посібник / Ю. Б. Іванов, А. І. Крисоватий, А. Я. Кізіма, В. В. Карпова. – Київ : Знання, 2008. – 525 с.

9. Гринчук Ю. С. Податковий менеджмент в системі управління підприємством / Ю. С. Гринчук, В. Ю. Гринчук // Облік і фінанси АПК. – 2011. – № 3. – С. 125 – 128.

10. Paying-Taxes 2012:The global picture [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org/~media/FDPKM/Doing%20Business/Documents/Special-Reports/Paying-Taxes-2012.pdf>

11. Александрова А. Правоохоронці вирішили допомогти бізнесменам у боротьбі з чиновниками / А. Александрова // Закон і бізнес. – 2012. – 16 – 22 черв. (№ 25). – С. 14.

12. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13-14, № 15-16, № 17. – Ст. ст. 112.

13. Приймак Н. С. Організація впровадження амортизаційної політики ефективного типу на ГЗК Кривбасу / Н. С. Приймак // Економіка и управление. – 2011. – № 2. – С. 139 – 142.